

Προς την πρόεδρο της Δημοκρατίας

Προς τον πρωθυπουργό

Προς τους βουλευτές Κρήτης

Προς τον περιφερειάρχη και αντιπεριφερειάρχες Κρήτης

Προς τους δημάρχους και δημοτικά συμβούλια Κρήτης

Προς ΟΛΑ τα ΜΜΕ Κρήτης

Προς τον Αρχ/πο και τις Μητροπόλεις Κρήτης

 ΚΡΗΤΗ

1821

ΤΑ 200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ '21 ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ΚΑΙ ΟΙ ΝΤΟΑΔΕΣ ΣΤΟΝ ΑΛΛΑΧ

Γράφει ο Μιχ. Κατσανεβάκης

Νικόλαος Ρενιέρης_(φωτό) (Παλαιά Ρούματα Χανίων, ιατρός, φιλικός, γερουσιαστής, πρόεδρος της Ελληνικής Βουλής) : «κατά τα 17 έτη που έκανα τον ιατρόν εις Χανιά (λίγο

πριν το 1821) εφονεύθησαν και απηγχονίσθησαν εντός και εκτός της πόλεως των Χανίων, δηλ. εις τας 4 επαρχίας (τότε ήσαν 4), άνω των 4000 χριστιανών. Αυτό το βεβαιώ επί τω λόγω της τιμής μου εις τας μέλλουσας γενεάς. Εάν δε η επανάστασις ανεβάλλετο επί μίαν ακόμη δεκαετιάν σήμεραν δεν θα υπήρχε χριστιανός εν Κρήτη».

Οι ήρωες του 21 είναι γραμμένοι με χρυσά γράμματα και στην ιστορία και στη συνείδηση του κάθε έλληνα πατριώτη, που σέβεται και τιμά τη μνήμη τους. **Σήμερα 200 χρόνια μετά, η τιμή ανήκει σ' αυτούς που θα τους τιμήσουν.**

Γυμνοί και ξυπόλητοι, πάντα πεινασμένοι και διψασμένοι, με τις ψείρες να παλεύουν με τα σκουλήκια στις πληγές τους, (Μακρυγιάννης) οι προγονοί μας, ξεσηκώθηκαν πολέμησαν και πάλεψαν, με μια από τις μεγαλύτερες αυτοκρατορίες της εποχής και εκ του αποτελέσματος είναι πασιφανές ότι νίκησαν.

Σήμερα οφείλει κάθε πόλη, κάθε χωριό κάθε περιοχή, να τιμήσει τους ήρωες της επωνύμως. Ο λαός αναμένει και θα κρίνει.

Σφακιά 18/7/1821 νίκη στον «Κατρέ», 29/8/1821 και 20/3/1824 Οι τούρκοι καίνε τα άδεια Σφακιά, τέλη Μαΐου 1827 οι τούρκοι καθίζουν άδικα ένα μήνα στ' Ασκύφου, 18/5/1828 μάχη Φραγκοκάστελου και 29/5/1828 μάχη στα Χάλαρα Αγ. Αντωνίου.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821 ΣΤΗ ΚΡΗΤΗ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΑΧΕΣ ΚΑΙ ΣΦΑΓΕΣ

μ. = μάχη   τ. = τούρκοι   ε. = έλληνες   π. περίπου

14 Ιουνίου 1821	μάχη στο Λούλο Κεραμειών	νεκροί τ. 18	ε. 1
15 Ιουνίου 1821	σφαγή των Χανίων	νεκροί ε. 300	
16 Ιουνίου 1821	σφαγή Ρεθύμνης και περιχώρων	νεκροί ε. 500	
17 Ιουνίου 1821	μάχη στο Ζουρίδι Ρεθύμνης	νεκροί τ. 7	
17 Ιουνίου 1821	μ. Αγ. Ιωαν. Καϋμένου Ρεθύμνης	νεκροί τ. 23	ε. 3
20 Ιουνίου 1821	μάχη Μαλάξας	νεκροί τ. 15	
23 Ιουνίου 1821	μ. Γέρο Λάκκου Κεραμειών	νεκροί τ. περ. 100,	ε. 7
28 Ιουνίου 1821	μ. Βαθειακού Ρεθύμνης	νεκροί τ. 22	ε. 7
24 Ιουνίου 1821	σφαγαί Ηρακλείου	νεκροί ε. περισ. των 800	
25 Ιουνίου 1821	σφαγαί Βενεράτου	νεκροί ε. 28	
27 Ιουνίου 1821	σφαγαί Σητείας (Τουρτούλων)	νεκροί ε. περ. 300	
29 Ιουνίου 1821	σφαγαί στις Χοχλακίες Σητείας	νεκροί ε. 70	
29 Ιουνίου 1821	σφαγαί «Φονιά» Ζήρου Σητείας	νεκροί ε. 83	
4 Ιουλίου 1821	μ. Καμπιά (Θερίσου)	νεκροί τ. περισ. 500	ε. 28
18 Ιουλίου 1821	μάχη Ασκύφου – Κατρέ	νεκροί τ. άνω των 1000,	ε. 7
20 Ιουλίου 1821	μάχη Αμπέλου Ασκύφου	νεκροί τ. 960	
3 Αυγούστου 1821	μ. Κουρνοπατημάτων Αποκρν.	νεκροί ε. περ. 90	τ. περ. 500
Αύγουστος 1821	σπήλαιο Κόκκινου Χωριού Αποκρ.	νεκροί ε. 150	γυναικόπαιδα
Αύγουστος 1821	σπήλαιο Κρουονερίδας-Βαφέ Απκρ.	νεκροί 130	γυναικόπαιδα

19 Αυγούστου 1821	μάχη Αλιακών Θερίσου νεκροί τ. περισ. 200 ε. 26 θαν. Β.Χάλη
29 Αυγούστου 1821	οι τούρκοι καταστρέφουν τα άδεια Σφακιά
24 Νοέμβριος 1821	αποτυχημένη εκστρατεία στο Σέλινο θάνατος Τσελεπή
17 Ιανουαρ. 1822	μάχη στ' Αρκάδι νεκροί τ. περ. 60 ε. περ. 10
Ιανουάριος 1822	μ. στ' Ακόνια Ρεθύμνης νεκροί τ. περισ. των 100 ε. 14
Ιανουάριος 1822	μάχη εις Μυλοπόταμο νεκροί τ. 150 ε. 17
Ιανουάριος 1822	μάχη Μοναστηρακίου Ρεθυμν, νεκροί τ. περ. 300, ε. 50
14 Απριλίου 1822	μάχη Πέταλου Βρύσινα Ρεθυμν. νεκροί τ. 14, ε. 80 μάχη Σκλαβόκαμπου Ρεθύμνης
Τέλη 1822	δεύτερη αποτυχημένη εκστρ. στο Σέλινο νεκροί ε. 12 Σφαγαί Κακοδικίου Σελίνου νεκροί ε. περ. 70 μάχη Μακρή Τοίχου Χανίων νεκροί τ. άνω των 100, ε. περ. 20 μάχη Ξυλοκαμάρας Χανίων νεκροί τ. περ. 70 ε. 10 μάχη Αργουλέ- Πλακούρων Ακρωτ. νεκροί τ. 18
28 Μαΐου 1822	απόβαση 10000 Αιγυπτίων εις Σούδα μάχη νεκροί τ. πλ. 300, ε. 15
Αρχάς Ιουλίου 1882	πυρπόλησης Ανωγείων νεκροί ε. 10
13 Ιουλίου 1822	μάχη Μαλάξας νεκροί τ. περ. 200 ε. περ. 40 μάχη Τυμπακίου Ηρακλ. νεκροί τ. πλ. των 30, ε. 15 2 ^η μάχη Τυμπακίου νεκροί τ. άνω των 100, ε. 3
18 Ιουλίου 1822	μάχη Κρουσώνα νεκροί τ. 368 ε. 25
Τέλη Ιουλίου 1822	μάχη «Πούπας» Μαλάξας νεκροί τ.- ε. 37
3-4 Αυγούστ. 1822	εκστρατεία Χασάν στη Ρίζα νεκροί τ. περίπου 500, ε. περισ. των 60 μάχη σε Γωνιές και Καμαράκι Ηρακλ. Νεκροί τ. 60, ε. π.5 μάχη Παλαικάστρου (Απτερα) νεκροί τ. πλ. των 150, ε. 1
1 Οκτ. 1822	επιδρομή τούρκων στον Αποκόρωνα νεκροί τ. περ. 400, ε. 12
Οκτ. 1822	αψιμαχία Αρμένων Ρεθύμν. νεκροί ε. 20 μάχη Κράσι, Αβδού, Μοχού Πεδιάδος, νεκροί τ. περ. 100 ε. περ. 15

- Αρχάς Ιαν. 1823 ο Χουσεϊν εκστρατεύει στο Λασιθί νεκροί και αιχμ. άνω των 400,
στο Μιραμπέλου εξολόθρευσε πάνω από 1000 ντόπιους, σφαγή περ. 2700
αμάχων στο σπήλαιο της Μιλιάτου, νεκροί τ. άνω των 300 ε. π. 60
- Μ. Παρασκευή 1823 μάχη Γάζας και Καλεσιών Ηρακλ. νεκροί τ. περ. 50, ε. 15
μάχη Ταυρωνίτη Κισ
- Κυριακή Τυροφάγου σφαγή 500 χριστιανών στα Περιβολάκια Κισάμου
- 22 Μαΐου 1822 παράδοσης Καστελίου Κισάμου νεκροί τ. περ. 400
- Ιούνιος 1823 παράδοσης Κανδάνου νεκροί τ. περ. 2000, ε. 40
- 15 Ιουνίου 1823 αιφνιδιασμός στο Βαρύπετρο-Αγιά νεκροί ε. 52
- 25 Ιουλίου 1823 μάχη Κουσελιανών Ρεθ. νεκροί τ. 200 ε. 2
μάχη Νταράτσου Χανίων νεκροί τ. 170 ε. περ. 10
- 15 Ιουνίου 1823 απόβαση στο Ηρακλ. 5000 Αιγυπτίων και 2000 Αλβανών
μάχη στην Αγ. Βαρβάρα Ηρακλ. νεκροί τ. 500 ε. 150 περ.
- 12 Δεκεμβρίου 1823 απόπειρα κατάληψης φρ. Γραμβούσας νεκροί τ. περ. 25 ε. περ. 90
- Αρχές Οκτώβρ. 1823 σπήλαιο Μεληδονίου Μυλπ. 370 άμαχοι πνίγονται από καπνούς
- 20 Μαρτίου 1824 26000 τούρκοι καταστρέφ. τα άδεια Σφακιά νεκροί τ. πλ. των 100, ε. 50
- 31 Μαρτίου 1824 επιδρ. Τούρκων σε Κεραμειά, Θέρισσο, Φρε, νεκροί και αιχμ. ε. 200
- 1824 σφαγή στο Ελαφονήσι 600 αμάχων ελλήνων
- 1824 σφαγή στην ακτή του Αμυγδαλοκεφάλου 200 αμάχων και 200 αιχμ/καν
(την Μ.Παρασκευή του 1824, απ' αυτούς 3 παιδιά επωλήθησαν
ολόγυμνα εις το Σανδριβάνι και αγοράστηκαν από Αλβανούς αξ/τικούς)
- Οκτώβριος 1826 μάχη Βαρυπέτρου Χανίων νεκροί ε. πλ. των 100
μάχη στο «Τηγάνι» Γραμβούσας νεκροί ε. 140 τ. 30
μάχη Αβδελά Ηρακλ. νεκροί τ. 25
μάχη Αλικιανού Χανίων νεκροί τ. περ. 40 ε. 4
μάχη στο Μοχό νεκροί περ. 200 έλληνες
- 8 Μαΐου 1827 μάχη προαστίων Ρεθύμνης νεκροί τ. πλ. των 40

Τέλη Μαΐου 1827 Μουσταφάς και Μεχμέτ σ' Ασκύφου μετά ένα μήνα φεύγουν άπραχτοι.

27 Νοεμβρίου 1827 κατάληψη πύργου Καρακάση, Νεάπολη Λασθ. Νεκροί τ. 150, ε. 7

Τέλη Ιανουαρίου 1828 μάχη Κόφινια – θάνατος Ξωπατέρα

18 Μαΐου 1828 μάχη Φραγκοκάστελου νεκροί τ. περ. 800 ε. περ. 370

29 Μαΐου 1828 μ. στα Χάλαρα Αγ. Αντωνίου νεκροί τ. 1902 ε. 6

1 Αυγούστου 1828 μάχη Προβάρματος Απκρ. νεκροί τ. πλ. των 40, ε. 3

” μάχη στα Ρούστικα Ρεθυμν. νεκροί τ. περ. 150

” μάχη στα Κουρνοπατήματα Αποκρ. νεκροί τ. 30

” μάχη στη Μαλάξα Χανίων νεκροί ε. 10 τ. αγν. αριθμ.

10 Αυγούστου 1828 μάχη Καπαριανών Πυργιωτίσσης νεκροί τ.11

12 Αυγούστου 1828 σφαγή Αγριολίδη στο Ηράκλειο νεκροί ε. περ. 800

19 Αυγούστου 1828 σφαγή Αγριολίδη Ρεθύμνης νεκροί ε. περ. 90

Πυρπόληση πύργου Λιθίνων Λασιθ. Νεκροί τ. 340 ε. 15

Κατάληψη πύργου Ετιάς Λασιθ. Νεκροί τ. περ. 30

Κατάληψη Μονής Τοπλού Λασιθ. νεκροί τ. περ. 25

10 Απριλίου 1830 μ. Χάρακα Μεσαράς (θάνατος Λέκκα & Μαλικούτη) νεκροί ε. 30

16 Δεκεμβρίου 1830 το Κρητικό Συμβούλιο στις Μαργαρίτες Μυλοποτάμου διαλύεται

ΤΟΥΡΚΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ 13751 ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ 10769

Σύμφωνα με τα παραπάνω. Συμπεριλαμβάνονται και άμαχοι, που από την πλευρά των Ελλήνων είναι οι πολλοί. Οι αριθμοί σίγουρα είναι μεγαλύτεροι.

**Όσοι καταλυθήκανε στα όρη και στα δάση,
ποιός είναι που θα σου τσοι πει και θα τσοι λογαριάσει.**

Οι δύο σίχοι που είναι της εποχής εκείνης, κι όλα τα παραπάνω, είναι η απάντηση, σ' αυτούς που σήμερα λένε ότι στην Κρήτη δεν είχαμε '21 ..... όταν λέγονται παρόμοια είναι ντροπή στη μνήμη των χιλιάδων αθώων θυμάτων.

Ρέθυμνο, Αμπαδιά, Βαθιακό. Το τζαμί, όπως είναι σήμερα, το οποίο άδειασε Ο Αντ. Μελιδώνης με 80 άνδρες, από το πολεμικό υλικό των τούρκων το Φεβρουάριο του 1822 και έγινε αφορμή να φονευθεί ο Μελιδώνης από το Σφακιανό αρχηγό Ρούσο Βουρδουμπά στις 2/3/1822.

ΩΜΟΤΗΤΕΣ ΔΙΕΠΡΑΧΘΗΣΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1866-69

Δια να κατανοήσει ο αναγνώστης τι γινόταν σε κάθε επανάσταση στην Κρήτη και να σημειωθεί ότι κατά την επανάσταση του '21 διεπράχθησαν χειρότερα.

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΑ

Τα ονόματα των βιασμένων γυναικών υπάρχουν, αλλά για ευνόητους λόγους δεν γράφονται .

ΚΑΛΕΣΑ ΜΑΛΕΒΥΖΙΟΥ

Αι 80 οικίαι εκάησαν, αι εκκλησΐαι .... βεβηλώθησαν και αποτεφρώθησαν, τους κατοίκους υποταγμένους ελεηλάτησαν. Την Καρ. και την Τορ. και άλλας δύο γυναίκας ητίμασαν. Εφόνευσαν τους ..... που άφησαν 13 ορφανά.

ΒΟΥΤΕΣ

Εκ των 80 οικιών αίτινες ελεηλατήθησαν, αι 30 αποτεφρώθησαν, και 25 εξεστεγιάσθησαν. Αι εκκλησΐαι βεβηλώθησαν και εκάησαν και τα ερείπια μετεβλήθησαν εις στάβλους. Τρείς χιλ. κιλά γεννήματα αφηρέθησαν, δύο χιλ. ελαιόδενδρα εκάησαν, χίλια κυσέλαι κατεστράφησαν....

ΑΓ. ΜΥΡΩΝ

Εκ των 200 οικιών αίτινες εγυμνώθησαν αι 100 εξεστεγιάσθησαν και 10 εκάησαν. Αι εκκλησΐαι βεβηλώθησαν και εκάησαν. Δύο χιλ. ελαιόδενδρα εκάησαν, και αναρήθημα άλλα δέντρα και 1000 στρέματα αμπελώνες κατέκοψαν. Φονευθέντες....

ΣΤΑΥΡΑΚΙΑ

Εκ των 80 οικιών 15 εκάησαν τας δε λοιπὰς εξεστέγισαν, μετάγωντες την ξυλικήν εις Ηράκλειον. Τας εκκλησΐας βεβήλωσαν, τους αμπελώνες εξερίζωσαν, τα σπαρτά ελεηλήτησαν, τα γεννήματα διήρπασαν, 200 κυσέλαι κατεστράφησαν. Την παρθένον Αν. Μα. διέφθειραν, την Μα. Σπ. ητίμασαν. Φονευθέντες.....

ΠΥΡΓΟΣ

Αι 60 οικΐαι απογυμνωθείσαι κατεκάηκαν, όπως και αι εκκλησΐαι. Την Μ. Καρ. ητίμασαν, εφόνευσαν.....

ΚΑΤΩ ΑΣΙΤΕΣ

Εκ των 80 οικιών τας 45 έκαυσαν, όπως 5 ελαιοτριβεία, εβεβήλωσαν τις εκκλησΐες, και άνοιξαν τα μνήματα. Ητίμασαν την Χ.Ν. και την Κ.Κ. εφόνευσαν....

ΑΝΩ ΑΣΙΤΕΣ

Εκ των 40 οικιών αίτινες ελεηλατήθησαν 20 εκάησαν, όπως και η εκκλησΐα Αγ. Ιωάννης. Εφόνευσαν τον Δ.Λ. και την παρθένον Μ.Μ. διέυθειραν επί 20 ημέρας....

ΚΕΡΑΣΑ

Άπασαι αι οικΐαι ελεηλατήθησαν, ο Αγ. Γεώργιος εκάει, εφόνευσαν.....

ΕΥΓΕΝΙΚΗ, ΣΙΒΑ, ΣΑΡΧΟΣ, ΚΙΘΑΡΙΔΑ, ΓΑΖΙΣ, ΡΟΓΔΙΑ,
ΤΥΛΙΣΟΣ...κλπ

Τα ως άνω, πεπραγμένα και εδώ.....

ΚΡΟΥΣΩΝΑΣ

Εκ των 220 οικιών εκάησαν 110, τρεις νερόμυλοι, 7 ελαιοτριβεία και τας εκκλησίας. Δύο χιλ. κυψέλαι κατεστράφησαν. Την Φωτεινή ητίμασαν εντός του ναού 40, ήτις τρελλαθείσα απεβίωσε. Στην οικογένεια του Εμμ. Λαμπράκη κατέσφαξαν και βίασαν. Επίσης εφόνευσαν τον Κριδάκη 110 ετών και εκρέμασαν τον γέροντα Σάββα 100 ετών. Την λεχώνα Στ. ητίμασαν 10, η οποία μετά 10 ημέρες απεβίωσε. Φονευθέντες πλέον των 15, ορφανά 24.

ΔΑΦΝΑΙΣ

Όντων των κατοίκων υπεταγμένων το χωρίον λεηλατήθει, αι εκκλησΐαι εκάησαν, οι τάφοι ανοίχθησαν εκθέσαντες τους νεκρούς εις βοράν των ζώων. φόνευσαν δύο και διεύθειραν την παρθένον Αικ. Τ.

ΖΑΡΟΣ

Εκάησαν οι εκκλησΐες και 80 από τις 130 οικίες. Τον 100 ετή χατζή Ντουλμέρη αποκεφάλισαν, αφού απέκοψαν τας χείρας του, την σύζυγο του Σοφία 80 ετών αφού ατίμασαν εφόνευσαν. Τον Χατζή Γεωργ. Καραντινό, ετών 90 βασανιζόμενο κατέσφαξαν. Ξέθαψαν τρία νήπια, προ ολίγων ημερών ενταφιασμένα, προς βοράν των κυνών. Εκατόν χιλ. κιλά γεννήματα εκάησαν, όπως και 4 ελαιοτριβεία και 4 νερόμυλοι. Τις Ε.Τ. ετών 80, Μ.Τ., Μ.Λ., Ε.Λ., και Π.Κ. εβασάνισαν, ητίμασαν και την τελευταία στο τέλος εφόνευσαν. Τα ονόματα υπάρχουν. Εφόνευσαν 4 άνδρες, ορφανά 22.

ΓΕΡΓΕΡΗ

Εκ των 105 οικιών οι 102 εκάησαν, όπως και οι 4 εκκλησΐες και 5 εκ των 7 ελαιοτριβείων. Κατεστράφησαν 800 ελαιόδεντρα, 300 στρ. αμπέλια, και 350 κυψέλαι, στις 26/9/1867. Έκαψαν ζώντες, έσφαξαν, και αποκεφάλισαν ανθρώπους ηλικίας 80, 100, (τυφλό) 105 και 110 ετών.

ΠΑΝΑΣΟΣ

Εκάησαν 25 οικίες, 2 ελαιοτριβεία, και τας εκκλησίας.
Κατεστράφησαν 200 ελαιόδεντρα, 100 στρ. αμπέλια, άλλα δένδρα, και
100 κυψέλες. Συνέλαβαν την Αικ. Μ. και την Ελ. Κ. τις οποίες ητίμασεν
όλος ο στρατός και τις εγκατέληψαν ημιθανείς.

.....

ΛΑΣΙΘΙΟΝ

ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΗΤΕΙΑΣ

Ουδεμίας άλλης επαρχίας νομιζομεν οι κάτοικοι υπέστησαν
τοσούτον την βάρβαρον θρησκομανίαν των τούρκων, ως οι κάτοικοι της
επαρχίας ταύτης. **Η ζωή αυτών λογίζεται μηδέν.....**

.....

Ως μας διαβεβαίωσαν πλείσται παρθένοι εφθάρισαν και υπέρ τας
100 ευρίσκονται έγκυοι .....(έκαστος εξ ημών μπορεί να φανταστεί τη
συνέχεια....)

Ο ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΤΕΛΟΣ ΑΝΑΓΡΑΦΟΝΤΑΙ ΣΧΕΔΟΝ
ΟΛΑ ΤΑ ΧΩΡΙΑ

Εν Λασιθίω 27 Αυγούστου 1867

ΚΑΤΙΝΑ ΤΣΑΤΣΑΡΩΝΑΚΗ

(Από το αρχείο του Αρχπ. Κρήτης Τ. Βενέρη)

*Σητεία, Χοχλακιές. Η οικία Β. Βιολιδάκη είναι η πρώτη γαλάζια πόρτα
αριστερά μας. Πριν το στύλο αριστερά, αμέσως μετά την πρώτη γωνία.*

29 Ιουνίου 1821

*«Και άλλους στα Κάτω -Χωριά βδομήντα πάλι κόψαν
τσι μάζεψαν στσι Χοχλακές, και μόνο δυο γλυτώσαν.»
«Στο σπίτι του Φραγκιά Βιολή, στσι Χοχλακιές, μαντρώνει
εφτά δεκάδες Χριστιανούς και εκείά τσα 'ποτελειώνει.»*

(«Σφαγαί Σητείας», στιχ. 179-188)

Σητεία-Ζήρος τοποθεσία «στου Φονιά», 200 χρόνια μετά μένει ο σταυρός που κάποιοι τότε σκάλισαν για να μας θυμίζει το δράμα.

29 Ιουνίου 1821

*« Στη Ζήρο άλλους, μάζεψαν και στου "Φονιά" τσι πήγαν
ογδόντα τρεις εκόψανε και μόνο δύο εφύγαν.»*

(«Σφαγαί Σητείας», στιχ. 179-188)

Σε κάθε επανάσταση η Κρήτη ανεσκάπτετω, ξεθεμελιώνετω, εκαίετω, ερρημάσετω και ερρημούτω απ' άκρη σ' άκρη και γέμιζε φρεσκοσκαμμένους τάφους. Αλλ' ούτε στα μνήματα ανεπαύοντο οι νεκροί, καθ' όσον ανεσκάπτοντο οι τάφοι και οι νεκροί βεβηλώνονται. Σπίτια, εκκλησίες, λιόφυτα και σπαρτά καίγονται, αμπέλια εκριζώνονται, καρποφόρα δένδρα κατακόπτονται. Πάνω που οι εναπομείναντες τάφοι χορτάριαζαν καινούργια επανάσταση ξεσπούσε. Τους μαύρους χρόνους της τουρκικής κατοχής της Κρήτης, οι Έλληνες ζούσαν στην κόλαση του Δάντη.

ΑΡΧΗΓΟΙ, ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΙ ΚΑΙ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΙ ΤΟΥ '21

ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

- ΧΑΤΖΗ-ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΙΟΥΔΑΚΗΣ
- ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΡΙΑΡΑΣ
- ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ & ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ εξ ΑΝΩΠΟΛΕΩΣ
- ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΨΑΡΟΥΔΑΚΗΣ
- Μ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΑΚΗΣ ΕΚ ΛΟΥΤΡΟΥ
- ΑΝΔΡΕΑΣ ΦΑΣΟΥΛΗΣ ΕΞ ΑΝΩΠΟΛΕΩΣ
- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ ή ΤΣΕΛΕΠΗΣ ΕΞ ΑΝΩΠΟΛΕΩΣ
- ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ή ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ και τ' αδέρφια του ΠΟΛΙΟΣ & ΜΑΝΟΥΣΟΣ εξ ΑΣΚΥΦΟΥ
- ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ ΣΦΑΚΙΩΝ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΕΞ ΑΔΕΛΦΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ
- Γ. ΠΩΛΟΓΙΩΡΓΑΚΗΣ εκ ΚΟΜΙΤΑΔΩΝ
- ΣΤΡΑΤΗΣ ΠΕΛΙΒΑΝΗΣ
- ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ εξ ΙΜΒΡΟΥ
- ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ & ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΜΑΝΟΥΣΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ εξ ΙΜΒΡΟΥ
- ΧΑΤΖΗ ΧΙΟΝΙΑΣ
- ΠΕΤΡΟΣ , ΑΝΔΡΕΑΣ, ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΜΑΝΟΥΣΕΛΗΣ (ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ ΣΦΑΚΙΩΝ)
- ΙΩΣΗΦ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ εξ ΑΣΦΕΝΔΟΥ
- ΜΠΟΥΖΑΚΗΣ ΜΑΡΚΟΣ
- ΘΕΟΔΩΡΟΣ & ΡΟΥΣΣΟΣ ΧΟΥΡΔΟΙ
- ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΚΟΥΣΚΟΥΜΠΕΣ (ΑΣΚΥΦΟΥ)
- ΓΕΩΡΓΙΟΣ , ΙΩΣΗΦ & ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΕΞ ΑΣΦΕΝΤΟΥ
- ΙΩΣΗΦ ΚΑΥΚΑΛΑΚΗΣ
- ΡΟΥΣΣΟΣ & ΣΤΡΑΤΗΣ ΒΟΥΡΔΟΥΜΠΑΣ ΕΞ ΕΜΠΡΟΣΓΙΑΛΟΥ
- ΣΤΕΦΑΝΟΣ , ΙΩΑΝΝΗΣ & ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΧΑΛΗΣ (ΘΕΡΙΣΟ)
- ΠΡΩΙΜΗΔΕΣ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΕΟΙ , ΣΑΡΡΗΔΕΣ & ΠΛΑΖΙΟΙ εκ ΜΕΣΚΛΩΝ & ΛΑΚΚΩΝ
- ΠΑΠΑΝΔΡΕΑΣ εκ ΚΕΡΑΜΕΙΩΝ
- ΑΝΘΙΜΟΣ ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΧΡΥΣΟΠΗΓΗΣ
- ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ εκ ΜΑΛΕΒΙΖΙΟΥ (ΜΟΝΗ ΣΙΝΑΪΤΙΚΗ)
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΓΙΩΡΓΑΚΗΣ ή ΓΕΡΑΝΙΩΤΗΣ
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΕΡΑΚΑΚΗΣ
- ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΨΑΡΟΥΔΑΚΗΣ
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΒΑΡΙΤΗΣ
- ΙΩΣΗΦ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗΣ ή ΣΗΦΑΚΑΣ εκ ΜΕΛΙΔΟΝΙΟΥ & ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΤΟΥ
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΣΑΚΙΡΗΣ εκ ΚΕΦΑΛΑΔΩΝ
- Γ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ή ΞΕΠΑΠΑΣ εκ ΤΖΙΤΖΙΦΕ
- Γ. ΒΕΛΕΖΙΝΗΣ εξ ΑΛΙΚΑΜΠΟΥ
- Γ. ΓΙΑΝΝΑΡΗΣ & ΞΕΝΟΘΟΔΩΡΗΣ ή ΜΠΡΟΣΝΕΡΙΤΗΣ εκ ΕΜΠΡΟΣΝΕΡΟΥ
- Γ. & ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΙ ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ ΤΣΟΥΔΕΡΟΙ εκ ΛΑΜΠΗΣ
- Γ.ΣΑΚΚΟΡΑΦΟΣ εκ ΛΑΜΠΗΣ
- ΧΑΤΖΗ- ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΑΜΒΕΡΓΗΣ εκ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

- ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΡΟΥΛΙΣΚΟΣ εκ ΡΕΘΥΜΝΟΥ
- Γ. ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ εκ ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ
- ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ & Μ. ΧΙΟΝΑΚΗΣ
- ΤΖΩΡΤΖΑΚΗΣ & ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΣΑΟΥΝΑΤΣΙΟΙ εκ ΠΑΝΑΚΡΑΣ ΑΜΑΡΙΟΥ
- ΜΙΧΑΗΛ & ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΥΡΜΟΥΛΗΣ εκ ΓΟΡΤΥΝΟΣ
- ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΕΛΙΔΟΝΗΣ εκ ΡΕΘΥΜΝΟΥ
- ΓΕΩΡΓΙΟΣ & ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΚΟΡΔΙΛΗΣ εκ ΜΟΥΡΙΟΥ
- ΒΑΡΔΟΥΛΟΜΑΝΟΥΣΟΣ εξ ΑΝΩΠΟΛΗΣ
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΟΥΤΣΑΚΗΣ ή ΜΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ εκ ΚΑΜΠΩΝ ΚΥΔΩΝΙΑΣ
- ΓΑΛΑΚΤΙΩΝ ΨΑΡΟΜΙΛΙΓΓΟΣ εκ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ
- ΕΜΜ. ΡΟΥΣΤΙΚΙΑΝΟΣ
- ΧΑΤΖΗ ΓΙΩΡΓΗΣ ΜΟΥΡΓΙΩΤΗΣ
- ΦΡΑΓΚΙΟΣ ΤΣΙΣΚΑΚΗΣ
- ΑΛΕΞΙΟΣ ΜΑΥΡΟΘΑΛΑΣΙΤΗΣ
- Π. ΖΕΡΒΟΥΔΑΚΗΣ
- ΜΠΕΝΗΣ- Κ. ΚΡΙΑΡΗΣ (ΣΕΛΙΝΟ)
- Π. ΝΤΙΓΡΙΝΤΗΣ "
- ΙΩΑΝ. ΠΕΝΤΑΡΗΣ "
- ΤΣΙΣΚΟΒΑΣΙΛΗΣ "
- ΣΑΒΒΟΜΑΝΩΛΗΣ "
- ΞΑΝΟΙΓΗΣ "
- ΚΟΝΤΑΔΑΣ "
- ΕΜΜ. ΠΕΤΡΑΚΗΣ "
- ΙΑΚ. ΚΟΥΜΗΣ (ΣΠΙΝΑ)
- ΙΩΣ. ΔΡΑΚΑΚΗ (ΚΑΚΟΔΙΚΙ)
- ΙΩΑΝ ΠΑΠΑΔΑΚΗ (ΠΕΛΕΚΑΝΟΣ)
- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΑΚΟΝΙΑΝΟΣ (ΚΙΣΑΜΟΣ)
- Μ. ΚΑΘΕΚΛΑΣ "
- ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΚΗΣ "
- ΑΝΑΓΝ. ΣΗΦΟΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ
- ΠΑΝΑΓ. ΜΥΓΙΑΚΗΣ ΜΑΔΑΡΟ ΚΑΜΠΩΝ ΚΥΔ.
- ΙΩΑΝ. & ΣΤΑΥΡΟΥΔΗΣ ΧΑΜΑΛΑΚΗΣ (ΜΥΛΟΠ.)
- ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΣΓΟΥΡΟΣ "
- ΑΝΤ. ΚΑΛΕΡΓΗΣ "
- Β. ΑΓΙΟΜΑΜΙΤΗΣ "
- Μ. ΜΕΛΙΤΑΚΑΣ "
- Ι. ΠΑΛΜΕΤΗΣ "
- Β. ΣΜΠΟΚΟΣ "
- ΣΤΑΥΡΟΥΛΗΣ ΝΙΩΤΗΣ "
- ΣΤΑΥΡΟΥΛΗΣ ΞΕΤΡΥΠΗΣ "
- ΣΚΟΥΛΑΔΕΣ "
- ΖΕΡΒΟΝΙΚΟΛΑΣ
- ΝΙΚΟΛ. ΣΕΙΣΤΑΚΗΣ (ΚΑΚΟΔΙΚΙ)
- ΔΑΜΙΝΟΣ (ΑΚΡΩΤ.)

- ΣΑΚΙΡΗΣ “
- ΣΤ. ΛΕΡΑΣ “
- Ν. ΤΑΜΠΑΡΕΣ “
- ΠΡΙΝΩΛΗΣ
- Ν. ΚΑΛΑΘΑΚΗΣ
- Κ. ΠΑΤΕΡΑΚΗΣ (ΜΑΛΑΞΑ)
- ΕΜΜ. ΑΛΙΒΑΝΙΣΤΟΣ (ΠΕΜΟΝΙΑ)
- ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΡΑΤΑΡΗΣ (ΜΕΣΑΡΑ) ΚΑΠΕΤΑΝΙΑΝΑ
- Δ. ΚΟΥΤΡΙΚΑΣ “ ΚΟΥΣΕΣ
- ΙΩΑΝ. ΧΟΥΛΟΣ “ ΠΟΜΠΙΑ
- ΑΠΟΣΤ. ΨΩΜΙΑΔΑΚΗ (ΤΥΜΠΑΚΙ)
- ΣΤΥΛ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ ΒΟΡΡΙΖΙΑ
- ΙΩΑΝ. ΧΕΛΙΔΩΝΗ (ΓΛΥΓΟΡΙΑ)
- Γ. ΧΑΛΚΙΑΣ
- ΚΑΖΑΝΟΜΑΝΩΛΗΣ (ΛΑΣΙΘΙ)
- ΜΑΝΙΑΣ (ΣΦΑΚΙΑ)
- ΣΠ. ΜΑΝΙΑΤΗΣ
- ΒΑΣΙΛΑΚΟΓΙΩΡΓΗΣ (ΛΑΣΙΘΙ)
- Γ. ΚΑΠΑΣΑΚΑΛΗΣ (ΠΕΔΙΑΔΑ)
- ΖΑΧ. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ “
- ΕΜΜ. ΛΟΥΤΣΑΚΗ (ΜΙΡΑΜΠ.)
- Μ. ΜΑΓΟΥΛΑΚΗΣ “
- Κ. ΣΤΑΚΑΚΗΣ “
- ΦΡ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ (ΙΕΡΑΠ.)
- ΙΩΑΝ. ΚΟΝΤΟΣ (ΣΗΤΕΙΑ)
- ΙΩΑΝ. ΜΑΚΡΗΣ “
- ΙΩΣ. ΔΕΜΕΡΤΖΑΚΗΣ “
- ΘΕΟΔ. ΣΠΑΝΟΣ “
- ΑΝΑΓΝ. ΣΥΜΙΑΝΟΣ (ΒΙΑΝΟΣ)
- Γ. ΜΑΥΡΑΚΗΣ (ΑΡΜΕΝΟΙ ΑΠΚ.)
- ΜΑΡΤΙΜΙΑΝΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΑΡΗΣ
- ΑΝΤ. ΠΑΙΝΕΣΗΣ
- ΝΙΚ. ΜΑΛΙΚΟΥΤΗΣ
- ΔΗΜ. ΚΑΛΕΡΓΗΣ
- ΣΚΟΥΡΤΗΣ
- ΜΑΥΡΑΚΗΣ (ΚΙΣ.)
- ΠΑΝΑΓΗΣ ΣΟΥΛΙΩΤΗΣ
- Δ. ΚΑΠΑΝΤΑΡΟΣ
- ΠΑΝ. ΜΥΤΗΛΙΝΑΙΟΣ
- ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΡΕΝΙΕΡΗΣ (ΣΕΛΙΝΟ)
- ΜΙΧ. ΚΟΡΑΚΑΣ (ΠΟΜΠΙΑ)
- ΝΙΚΟΛ. ΛΥΡΗΣ
- ΚΕΧΑΓΙΑΣ

- ΠΑΝ. ΙΩΑΝ. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ (ΣΕΛΙΝΟ)
- ΛΕΙΟΝΤΑΣ ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ
- ΞΥΝΙΔΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (ΚΑΜΠΟΙ ΚΥΔ.)
-

ΟΣΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΔΕΝ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΟΦΕΙΛΟΥΜΕ ΝΑ ΤΑ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΟΥΜΕ

Ο ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σητεία, Τουρτούλοι-σημ. Αγ. Γεώργιος. Ο διβάνχανές του Ιμπραήμ Αφεντακάκη όπου στις 27 Ιουνίου 1821, αφού παγίδεψε ύπουλα, έσφαξε 300 χριστιανούς, βγάζοντάς τους έξω λίγους λίγους χωρίς να ξέρουν οι εντός τι γίνεται, με τη βοήθεια των Κρητότουρκων των Βαβέλων.(φωτό Μιλτ. Παπαδάκη)

«Τουρτούλοι, Ζήρος, Χοχλακιές, Αχλάδια, Μοναστήρι, καμπόσοι τόποι που 'καμε ο χάρος πανηγύρι. Τρακόσοι άντρες, Χριστιανοί, ωσάν ωζά, σφαχτήκαν, χωρίς αιτία κι αφορμή, σπίτια ξεκληριστήκαν.»

*Αποσπάσματα από «Μαραγκιασμένες ψυχές αθών θυμάτων»
Γ.Λιμιωτάκης-Μ. Ροδανάκης-Φ.Κουνελάκη*

Την 22αν Απριλίου 1830 το Κρητικόν Συμβούλιον εκ Μαργαριτών Μυλοποτάμου απηύθυνε προσκλητήριο προς όλους τους

συναγωνιστάς, όπου απεικονίζεται το άγχος η αγωνία και η απελπισία, των ηρωικών προγόνων μας , και καταλήγει με τας εξής ενόρκους υψηλάς και βαρυσήμαντους εκφράσεις : « **ημείς δεν ευρίσκομεν αλλού την σωτηρίαν μας, παρά εις τα όπλα μας και εις αυτόν τον έντιμον θάνατον και αν η χριστιανοσύνη μας παραδώσει εις την ευσπλαχνίαν των Τούρκων, αφού κατασφάξωμεν απαθώς τας γυναίκας μας, τα τέκνα και τους γέροντάς μας, ας γενώμεν και ημείς θύμα, αλλά θύμα ένδοξον της σταθερότητος και των δικαίων μας, ...η Κρήτη διατήρησε υπό το Ελληνικόν όνομα τα τέκνα της υπέρ τας τρεις χιλιάδες έτη, τα οποία εγκαταλειφθέντα ήδη από τους συναδέλφους των χριστιανούς, ύστερα από δέκα ετών εξολοθρευτικόν πόλεμον δια να απαλαχθώσι της φρικτής τυραννίας , έγιναν ελεεινά θύματα της ωμότητος των απάνθρωπων Τούρκων».**

Κ. Κ. Κριτοβουλίδης, Στεφανάκης, Σαουνάτσος, Λιμπρίτης, Καλομενόπουλος, κλπ.

Ηράκλειο Μεσαρά, Αγ. Ιωάννης, πύργος Αγριολίδη. Ο φόνος του οποίου προκάλεσε τη σφαγή περίπου 890 αθών σε Ηράκλειο και Ρέθυμνο.

.....Μετά από ολίγον το Κρητικόν Συμβούλιο έλαβε διαταγήν του κυβερνήτου (της Ελλάδος Ι. Καποδίστρια), δια της οποίας ανηγγέλλετο : « η εγκατάληψις της Κρήτης υπό της Ελληνικής κυβερνήσεως, διότι κατά το πρωτόκολλον του Λονδίνου της 22 Ιανουαρίου 1830, η νήσος αύτη έμεινεν υπό την κυριαρχίαν της Τουρκίας, και δεν πρέπει να προσδοκώσι του λοιπού οι Κρήτες ουδεμία βοήθειαν παρ' αυτών αφορώσαν πολεμικάς εργασίας».

Η Κρήτη μετά την εγκατάλειψη ήταν καταδικασμένη, καθ' όσον εις την Κρήτη ούτε όπλα κατασκευάζοντο, ούτε πυρίτης και οι Κρήτες είχαν να αντιμετωπίσουν, πέραν του τουρκοαιγυπτιακού ταχτικού στρατού, υπό ευρωπαίους αξιωματικούς και τους Κρήτες μουσουλμάνους οι οποίοι ήσαν άριστοι καβαλάρηδες και φοβεροί σκοπευτές.

Την παραμονή της μάχης του Φραγκοκάστελου, 17 Μαΐου 1828 οι καπετάνιοι Σφακιανοί, Κυδωνιάτες κλοπι, ξαναγράφουν στον Χατζή Μιχάλη Νταλιάνη (για πολλοστή φορά) γιατί επέμενε ο παπά Γιάννης του Πατσιανού να μην τον αφήσουν να χαθεί και στέλνουν το γράμμα με τον Μποτονάκη: « Γενναιότατε Χατζή Μιχάλη *Εγκαρδίως λυπούμεθα δια την άγνοϊαν όπου έχετε εις τους Κρητικούς τούρκους. αυτοί είναι παλληκάρια και παιγνώται τρομεροί. Λοιπόν μη θελήσεις να καταστραφούν τα παλληκάρια σου.....*».

15 Σεπτεμβρίου 1830 αποβιβάζεται στα Χανιά 4000 ταχτικός Αιγυπτιακός στρατός (πέραν του υπάρχοντος στη νήσο) υπό τον Οσμάν Νουρεδίν, και αρχίζει νέα εκστρατεία εις όλη την Κρήτη, ξεκινώντας από τα Χανιά μαζί με το Μουσταφά πασά.

Οι επαναστάτες υπό τους οπλαρχηγούς Αντ. Σήφακα και Γρ. Δραμινό, στους οποίους επετέθησαν οι δύο πασάδες με όλη τη δύναμή τους, αναγκάστηκαν να αποσυρθούν υψηλότερα, εις τους **Κάμπους των Ριζών της Κυδωνίας**, και μη γνωρίζοντες τι άλλο να κάμουν, ύψωσαν τις σημαίες των τριών μεγάλων δυνάμεων, επικαλούμενοι την προστασία αυτών.

Εν τω μεταξύ ο Οσμάν Νουρεδίν μπέης εξέδωσε διακήρυξη: **«ΓΡΑΙΚΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, ιδού τώρα κινώ με όλα μου τα**

στρατεύματα δια ξηράς και θαλάσσης.... Να επαναφέρω την ησυχίαν εις τον τόπον σας....».

Ο Νουρεδίν αρχηγός του στρατού που αποτελείτο από Αλβανούς της Αιγύπτου και Κρητότουρκους προχώρησε προς Αποκόρωνα και Ρέθυμνο. Οι δυστυχισμένοι Σφακιανοί υποτάχθηκαν, και μιμούμενοι αυτούς κι άλλοι. Στην Επισκοπή εστάθησαν μπροστά του οι ήρωες Στρ. Δεληγιαννάκης και Γ. Τσουδερός, και επί πολύ αντιστάθησαν.

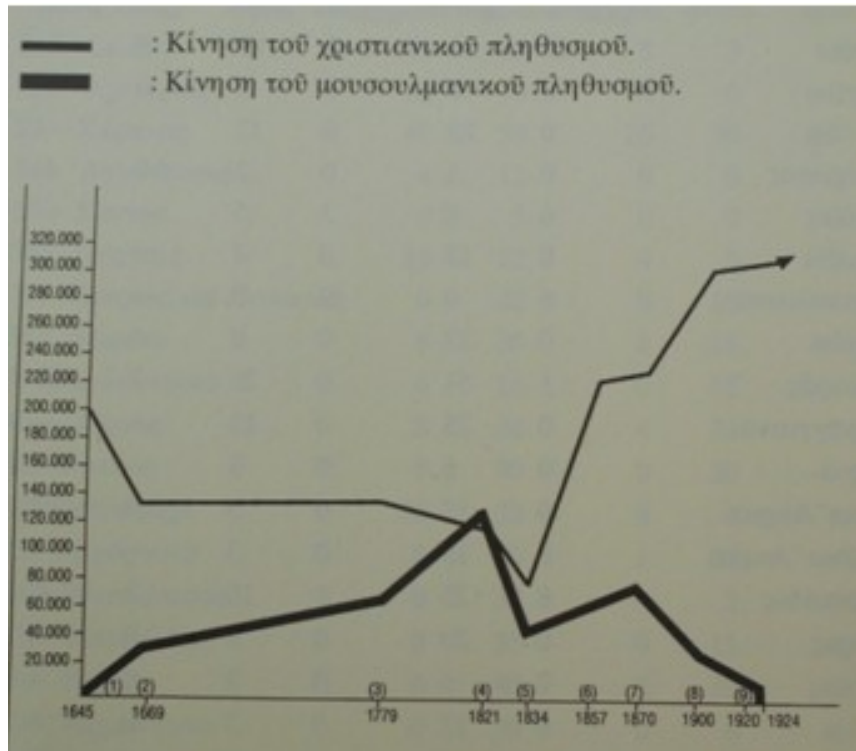
Το Κρητικό Συμβούλιο, από τις Μαργαρίτες Μυλοποτάμου, ενεργούσε ακόμη υπομένοντας καρτερικά τον πόνο και τον μόχθο. Επειδή υστερούντο τα πάντα και κινδύνευαν από παντού διελύθησαν στις **16 Δεκεμβρίου 1830**. Οι τελευταίοι ήσαν: **Κ.Κ. Κριτοβουλίδης, Δαφνομήλης, Λαδάς, Ι. Μιχαήλ, Γ. Σακκόραφος, Α. Παπαδάκης, Καλομενόπουλος**, και ο προσωρινός γραμματέας **Ν. Δαμβέργης**, που διέσωσε το επίσημο αρχείο μέσα σ' ένα σακκούλι.

Να σημειωθεί ότι οι Κρήτες δεν πολέμησαν μόνο στο νησί τους, πολέμησαν στο Μεσολόγγι, στο Φάληρο με τον Καραϊσκάκη, στο Ναβαρίνο, στο Μανιάκι με τον Παπαφλέσσα και αλλού, ως είναι γνωστό. Οι δε Γεώργιος και Εμμανουήλ Βλαστός εκ Βυζαρίου Ρεθύμνης, ήταν οι πρώτοι που πήδησαν εντός του δυσπρόσιτου φρουρίου του Παλαμιδίου, στις 30 Νοεμβρίου 1822, κλπ.

**Όποιος ανέβει στα βουνά και κάτσει εις τσοι στράτες,
θα δει πουλιά πετούμενα στσοι δρόμους να περνούσι,
τα κόκκαλα των χριστιανών στ' αντόδια να βαστούσι.**

Πηγή : ιστορία Κρήτης Βασιλ. Ψιλάκη εκ Καστελίου Κισάμου και γυμνασιάρχης στα Χανιά το 1856.

**Τη ρίζα πιάσε του βουνού, και πέτρα – πέτρα ανέβα,
σε κάθε πέτρα που πατείς, κι ένα(ν) αγώνα μέτρα.**

Το πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξε η επανάσταση του 21 στην Κρήτη, φαίνεται ξεκάθαρα και στο διάγραμμα του Μανώλη Γ. Πεπονάκη

Η σύγχρονη πολιτεία που έχει εθνική συνείδηση, ιστορική γνώση και ταυτότητα, όραμα για την εξέλιξη του έθνους, οφείλει να τιμά τους αγωνιστές, γνωστούς και άγνωστους, και αν μην τι άλλο, να διδάσκεται από τους αγώνες και τις θυσίες τους, για να μπορεί να έχει μέλλον η πατρίδα.

Εδώ θα φανεί ποιοί επαναπαύονται στη βόλεψη τους και ποιοί πραγματικά αισθάνονται, την απέραντη υποχρέωση που οφείλουν να έχουν οι ευαίσθητοι και φιλότιμοι Έλληνες, και να υποκλιθούν μπροστά, σε όλους αυτούς τους δυστυχείς ανώνυμους, άνδρες, γυναίκες, γέρους, παιδιά και νήπια, που γυμνοί, ξυπόλητοι, παγωμένοι, διψασμένοι και πεινασμένοι, κατεσφάγησαν ή πνίγηκαν από τους καπνούς στις σπηλιές, για να καλοπερνούμε εμείς σήμερα.

Εξ όσων τώρα αφορά «τους ντοάδες στον Αλλάχ», αν δεν έβαζαν «το στήθος τους» (το μπέτη τους, όπως λέει ο λαός) όλοι οι παραπάνω, οι εκπρόσωποι όλων των ειδών εξουσίας στην Κρήτη

σήμερα, θα έκαναν ντοάδες (προσευχές) στον Αλλάχ, όπως λέγει και ο Νικολ. Ρενιέρης και υποκλίσεις στον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν.

ΥΓ. εν μέσω πανδημίας ουδείς έχει απαίτηση να γίνουν εκδηλώσεις με συγχρωτισμό, μέχρι όμως να περάσει το κακό, υπάρχουν και τα ΜΜΕ. Μεταμεσονύχτιες τηλεοπτικές εκπομπές είναι ντροπή και αχαριστία στη μνήμη των χιλιάδων θυμάτων.

Φωτογραφίες και κείμενα μπορούν να αναδημοσιευτούν με το ονοματεπώνυμο του διενεργήσαντος την ιστορική έρευνα.

Ο ΕΚ ΤΩΝ ΡΙΖΩΝ ΓΡΑΦΩΝ

ΚΑΤΤΣΑΝΕΒΑΚΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΜΙΧΑΝΙΚΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ

Τηλ: 6972 674 306